І. І. Жаркова, Л. А. Мечник

ЧАСТИНА 1

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

1

Видавництво «Підручники і посібники»

Ірина Жаркова
Лариса Мечник

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник інтегрованого курсу для 1 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2018

УДК [501:37.016](075.2)
Ж 35

Підручник розроблено відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(*наказ МОН України від 06.07.2018 р. №734*)

Видано за рахунок державних коштів
Продаж заборонено

Жаркова І.

Ж 35 Я досліджую світ : підруч. інтегрованого курсу для 1-го класу закладів загальної середньої освіти. У 2 ч. Ч. 1 / І. Жаркова, Л. Мечник. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2018. — 96 с. : іл.

ISBN 978-966-07-3299-5

УДК [501:37.016](075.2)

ISBN 978-966-07-3299-5

© Жаркова І. І., Мечник Л. А., 2018
© Видавництво «Підручники і посібники», оригінал-макет, 2018

ДОРОГІ ДРУЗІ!

Ви гортаєте сторінки підручника **«Я досліджую світ»**. Ця книжка допоможе розкрити чимало таємниць світу, у якому ви живете.

Ви пізнаватимете навколишній світ, будете спостерігати за ним, проводити досліди і робити відкриття.

Умовні позначення

Розглянь малюнок, розкажи.

Поміркуй, дай відповідь на запитання.

Виконай завдання.
Попрацюй разом (у парі, групі).

Проведи спостереження, дослідй́, дізнайся.

ЧОГО ТИ НАВЧИШСЯ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Сьогодні розпочинається твоя шкільна мандрівка в навколишній світ. У тебе, мабуть, є чимало запитань про те, який цей світ, що в ньому відбувається, яке твоє місце в цьому світі.

На уроках «Я досліджую світ» ти отримаєш відповіді на багато запитань, зокрема:

Що потрібно робити, аби твоєму життю і здоров'ю ніщо не загрожувало?

Як потрібно ставитися до старших, однолітків, людей з інших країн?

Які твої права
й обов'язки
як громадянина
чи громадянки
України?

Що таке природа?
Якою вона буває?

Чому до природи
треба ставитися
дбайливо
й берегти її?

Отож, вирушай у мандрівку великим і цікавим навколишнім світом! Досліджуй його!

Що тебе оточує вдома, у школі, на подвір'ї, на вулиці, у лісі?

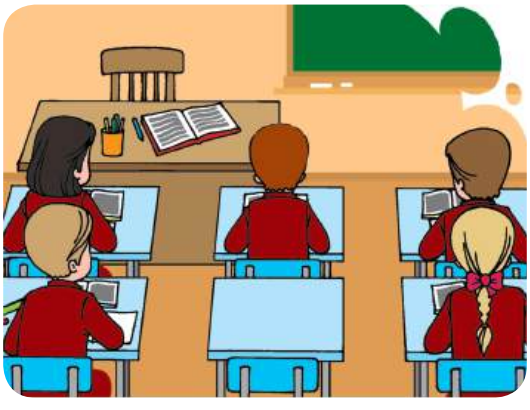

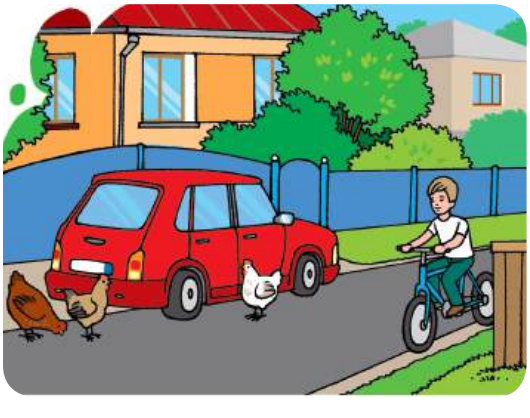

Дім, школа, подвір'я, парк, ліс, вулиця, люди, з якими ти спілкуєшся, — це світ, що тебе оточує.

Усе, що тебе оточує, — це навколишній світ.

З ким спілкуються діти?

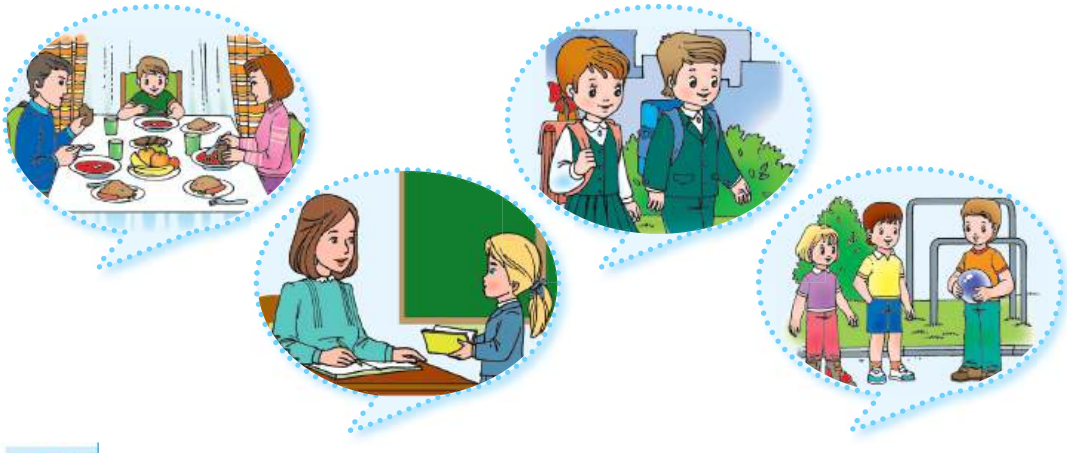

З ким зазвичай спілкуєшся ти?

Твої рідні, учителі, однокласники, друзі — це люди, які тебе оточують у навколишньому світі.

**Ти і кожна людина —
частинка навколишнього світу.**

Що таке навколишній світ? На що ти звертаєш увагу у світі, що тебе оточує?

Що є у твоєму оточенні цікавим, корисним?

СПОСТЕРІГАЙ ЗА ПРИРОДОЮ В РІЗНІ ПОРИ РОКУ

Якщо ти уважно спостерігатимеш за природою та працею людей у різні пори року, то зможеш зробити для себе багато цікавих відкриттів.

осінь

зима

весна

літо

Спостерігай у різні пори року:

- як світить і гріє Сонце;
- якого кольору небо;
- чи є на небі хмари, якого вони кольору;
- які бувають опади;
- які дмуть вітри;
- який вигляд мають дерева, кущі й трав'янисті рослини;
- яких тварин можна побачити там, де ти живеш;
- як змінюється поведінка тварин;
- які роботи виконують люди в місті (селі).

ЛЮДИНА СЕРЕД ЛЮДЕЙ

Школа стала для тебе другою домівкою, а вчителі — твоїми наставниками і порадниками.

Які приміщення є у твоїй школі?
Для чого вони призначені?

У яких шкільних приміщеннях тобі вже доводилося перебувати? Які речі там знаходяться?

Люди яких професій працюють у школі?

У школі працюють люди різних професій: учителі, лікарі, медсестри, бібліотекарі, кухарі, прибиральниці.

Поважай і цінуй працю людей, які тебе навчають і дбають про здоров'я та безпеку.

Для чого призначене шкільне приладдя, яке знадобиться тобі для навчання в школі?

Як потрібно ставитися до шкільного приладдя, щоб воно довго служило?
Чому не потрібно брати в школу зайві речі?

Перевір, чи немає у твоєму ранці зайвих речей.

Чому в народі кажуть: «Школа вчить, як на світі жить».

Чого навчають у школі?

Чого ти хочеш навчитися в школі?

Склади за малюнками правила поведінки в школі. Додай правила, які не відображені на малюнках.

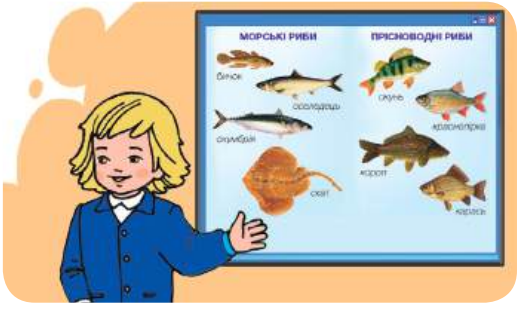

Щоб досягнути успіхів у навчанні та із задоволенням ходити до школи, дотримуй правил поведінки.

Що може статися, якщо учні не дотримуватимуть правил поведінки в школі?

ТВІЙ РОЗПОРЯДОК ДНЯ

Щодня на тебе чекає чимало справ. Щоб усе встигнути зробити, потрібно діяти за розпорядком дня.

Яким має бути розпорядок дня першокласників у будні?

1

2

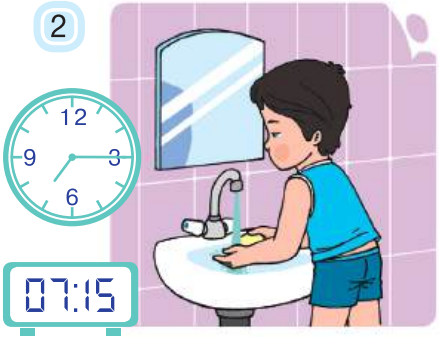

3

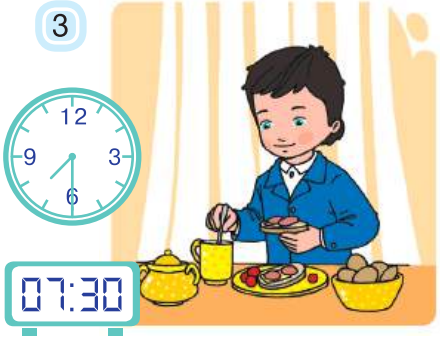

4

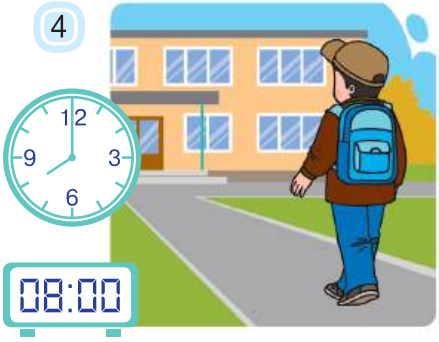

5

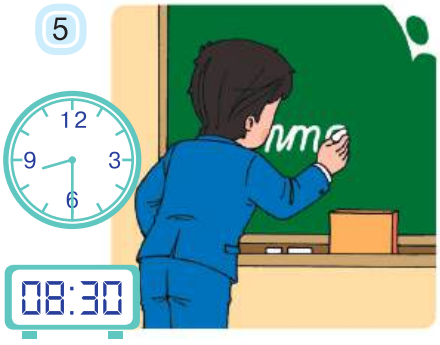

6

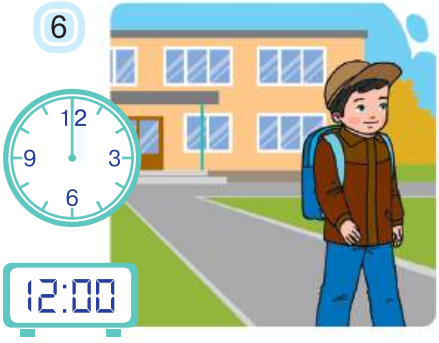

7

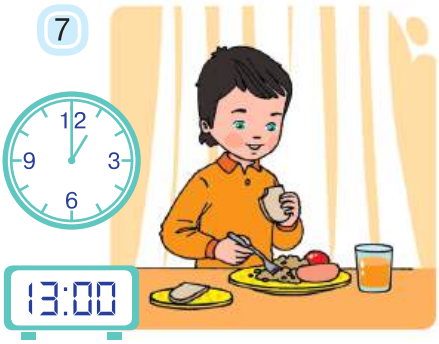

8

9

10

11

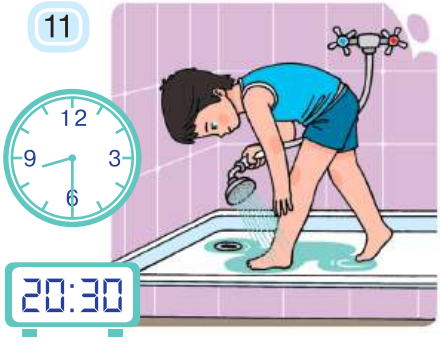

12

Розпорядок дня — це правильний розподіл часу.

Як ти проводиш свій вільний час?
Яким є твій розпорядок дня у вихідні?

Склади разом з дорослими свій розпорядок дня на будні й дотримуй його.

ТВОЯ ПОСТАВА

Для твого здоров'я важливо, як ти ходиш, сидиш чи стоїш. Від цього залежить твоя постава.

За правильної постави тулуб випрямлений, плечі розправлені, живіт підібраний, голова піднята, погляд спрямований уперед.

Коли сидиш за партою, стеж, щоб:

руки лежали на парті

голова трималася прямо

ступні стояли на підлозі

спина спиралася на спинку крісла

Перевір, чи правильно ти сидиш за партою.

Склади за малюнками поради, як зберегти правильну поставу.

Щоб твоя постава не зіпсувалася, сиди, ходи, бігай і стій правильно.

Перевір, чи правильна в тебе постава. Стань спиною до стіни.

Твоя постава правильна, якщо стіни́ торкаються:

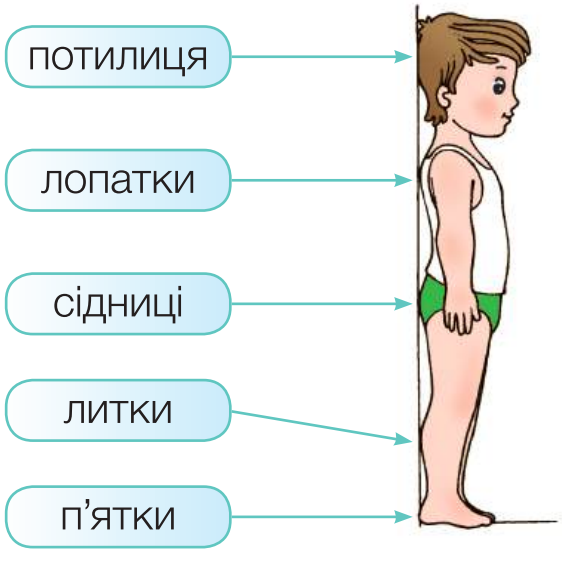

Якщо твоя постава неправильна, скористайся порадами, як зберегти правильну поставу.

Якщо твоя постава правильна — стеж, щоб вона не зіпсувалася.

Який вигляд має людина з правильною поставою? Що потрібно робити, аби мати правильну поставу?

Продемонструй, як потрібно сидіти, ходити і стояти, щоб зберегти правильну поставу.

ТВОЄ РОБОЧЕ МІСЦЕ

Де вдома розташоване твоє робоче місце?

Твоє робоче місце вдома і в школі — це парта чи стіл. Вони мають бути зручними. Стіл і стілець мають відповідати твоєму зросту. Коли працюєш на робочому місці, стеж за своєю поставою.

Як правильно сидіти за партою чи столом?

Що має бути на робочому місці в школі, а що — удома?

На твоєму робочому місці мають бути лише необхідні для навчання предмети.

Твоє робоче місце має бути добре освітленим. Під час письма чи малювання тінь від руки не повинна тобі заважати. Тому:

- **якщо ти пишеш правою рукою, світло має падати з лівого боку;**

- **якщо ти пишеш лівою рукою, світло має падати з правого боку.**

Щоб навчання було успішним і не шкодило твоєму здоров'ю, робоче місце має бути зручним.

Опиши своє робоче місце.

Перевір, чи правильно розташована лампа в тебе на робочому місці. Якщо ні, то розташуй правильно.

Твоя основна праця — це навчання. У вільний від навчання час потрібно відпочивати. Під час відпочинку відновлюються сили.

Якщо під час відпочинку ти мало рухаєшся, то це — **пасивний відпочинок**.

Яким може бути пасивний відпочинок?

Якщо під час відпочинку ти багато рухаєшся, то це — **активний відпочинок**.

Яким може бути активний відпочинок?

Відпочиваючи активно, ти розвантажуєш мозок та очі, які напружено працювали під час навчання. Твоє тіло рухається і зміцнюється.

Найкраще відновить твої сили після навчання активний відпочинок.

Як ти відпочиваєш після занять у школі? Визнач, корисний чи шкідливий для здоров'я твій відпочинок. Чому?

Для чого на уроках влаштовують фізкультхвилинки?

СПІЛКУЙСЯ ВВІЧЛИВО

Людина не може жити без спілкування з іншими людьми. Спілкуватися потрібно ввічливо. Увічлива людина вживає в розмові слова, які називають «чарівними», або «чемними словами».

Слова ввічливості є на всі випадки життя.

Що кажуть у різних випадках увічливі діти?

Слова вітання:

- добрий день,
- привіт,
- доброго ранку,
- добрий вечір.

Слова подяки:

- дякую,
- спасибі,
- щиро дякую.

Слова вибачення:

- пробачте,
- вибачте,
  я не навмисно.

Слова прохання:

- будь ласка,
- перепрошую,
- дозвольте потурбувати.

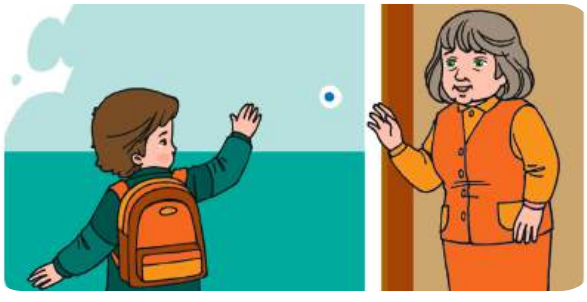

Слова прощання:

- до побачення,
- прощавайте,
- до зустрічі,
- бувайте.

Щоб з тобою було приємно спілкуватися, уживай у розмові слова ввічливості.

З яким виразом обличчя потрібно промовляти слова вітання, прохання, подяки?

веселе

похмуре

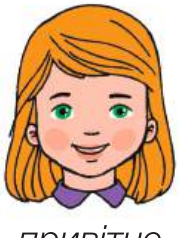

привітне

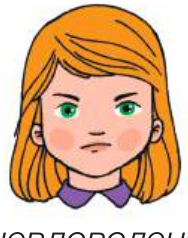

невдоволене

Зверніся ввічливо до сусіда чи сусідки по парті з проханням дати покористуватися лінійкою.
Які слова ввічливості скажеш, коли будеш повертати лінійку?

ПОВОДЬСЯ ДОБРОЗИЧЛИВО

З ким ти спілкуєшся вдома, у школі, на вулиці?

Ти, напевно, хочеш, щоб люди, які тебе оточують, тебе поважали та любили. Щоб тебе не кривдили, були з тобою ввічливими, допомагали, не були байдужими.

Що ти маєш робити, аби до тебе так ставилися?

Будь доброзичливою людиною, роби добрі справи, допомагай іншим, піклуйся про них.

Як поводяться і спілкуються між собою доброзичливі діти?

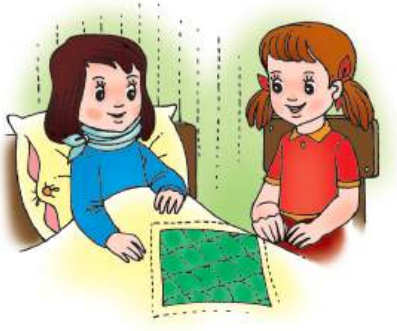

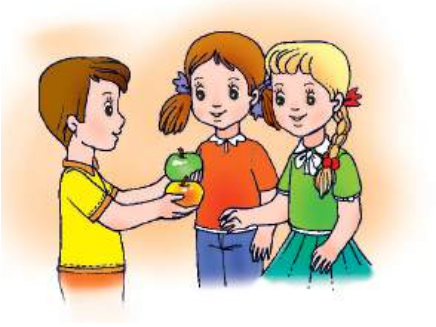

Не слід нікого ображати чи насміхатися. Звертайся до друзів і однокласників на ім'я, намагайся бути щедрим та привітним, допомагай тим, хто потребує допомоги.

Бути доброзичливим означає бажати добра людям, з якими ти спілкуєшся, допомагати їм, піклуватися про них.

Чи можна назвати тебе доброзичливою людиною? Чому? Розкажи про свою доброзичливу поведінку.

Чи доброзичливо поводяться твої однокласники на уроках і на перервах?

Громадські місця — це місця, які відвідує багато людей, тобто громада.

Назви́ громадські місця, зображені на малюнках. Які ще громадські місця ти знаєш? Які з них доводилось тобі відвідувати?

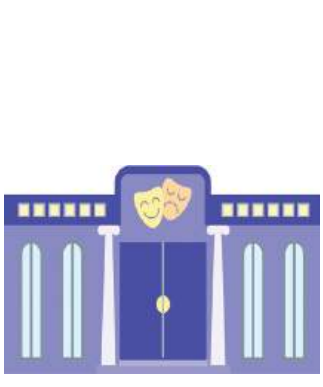

У громадських місцях є свої правила поведінки. Намагайся не привертати уваги своїм виглядом. У громадських місцях не сміти, не бешкетуй, не розмовляй голосно.

Коли поруч з тобою люди, пам'ятай про них.

Разом із сусідом чи сусідкою по парті оціни поведінку дітей у громадських місцях.

Стався з повагою до людей, які тебе оточують у громадських місцях, не заважай їм.

Що нового про поведінку в громадських місцях ти тепер знаєш? Наведи правила поведінки в громадських місцях, яких ти дотримуєш.

Які громадські місця є там, де ти живеш?

Музей — це місце, де зберігаються цінні пам'ятки історії, природи та культури.

Музеї бувають різні:

- краєзнавчі

Полтавський краєзнавчий музей

- художні

Миколаївський обласний художній музей

- історичні

Національний музей народної архітектури та побуту України (м. Київ)

У музеї ти — відвідувач чи відвідувачка.

Склади за малюнками правила поведінки в музеї.

Не торкайся руками експонатів у музеї,
ти можеш їх зіпсувати.

Чи був(-ла) ти в музеях? Якщо так, то в яких? Що тобі там запам'яталося?
Що нового про поведінку в музеї ти тепер знаєш?

Театри бувають для дорослих та дітей. Для дітей призначені такі театри:

- театр ляльок

Київський академічний театр ляльок

- театр юного глядача

Перший український театр для дітей та юнацтва (м. Львів)

У театрі чи кінотеатрі ти — глядач чи глядачка.

Відвідування театру чи кінотеатру — це радісна подія. Щоб не затьмарювати її ні собі, ні іншим людям, дотримуй певних правил поведінки.

Склади за малюнками правила поведінки глядачів під час вистави в театрі.

Чим відрізняються правила поведінки глядачів у кінотеатрі від правил поведінки в театрі?

Поважай присутніх на виставі чи сеансі кіно.

У яких театрах тобі доводилося бувати? Які вистави доводилося переглядати?
Що нового про поведінку в театрі та кінотеатрі ти тепер знаєш?

У БІБЛІОТЕЦІ

У кожному місті чи селі, у кожній школі є бібліотека.

Це особливе місце, де зберігаються книги, підручники, журнали, газети. Всі можуть приходити в бібліотеку, брати там книги додому.

Також можна читати книги чи журнали в читальному залі.

Бібліотека — місце, де читають, навчаються, пізнають нове.

Склади за малюнками правила поведінки в бібліотеці. Доповни їх.

ПАМ'ЯТАЙ!

- Книгу в бібліотеку необхідно повертати вчасно, її видають на 10 – 15 днів.
- Із книгами поводься дуже обережно: не вирівай і не загинай сторінок, не роби в них підкреслень, поміток.

Усім класом здійсніть екскурсію в бібліотеку.

До кого тобі доводилося ходити в гості? З якої нагоди тобі доводилося приймати гостей?

Тобі доводилося бути в гостях у родичів, друзів, однокласників з нагоди певних свят. Щоб бути ввічливою і вихованою людиною, дотримуй правил поведінки в гостях.

Склади за малюнками правила поведінки в гостях. Доповни їх.

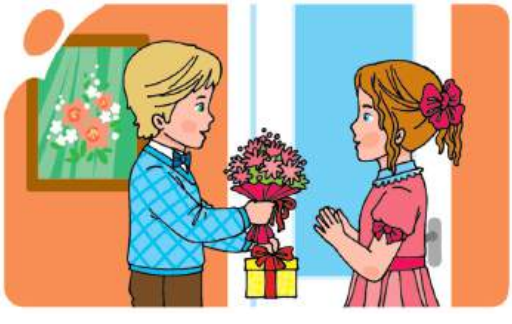

Своєю поведінкою в гостях ти показуєш свою вихованість і повагу до господарів.

Гості можуть прийти до тебе на день народження чи з іншої нагоди. Щоб їм у тебе сподобалося, дотримуй правил гостинності.

Склади за малюнками правила гостинності. Доповни їх.

Стався уважно та ввічливо до всіх гостей.

Що нового про поведінку в гостях ти тепер знаєш?
Що нового про правила гостинності ти тепер знаєш?

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ЗА СТОЛОМ

Під час їди поводься культурно. Щоб почуватися зручно й невимушено, необхідно знати й виконувати правила поведінки за столом.

Як потрібно поводитись за столом?

- За столом потрібно сидіти рівно, не класти лікті на стіл. Ніж тримають у правій руці, а виделку — у лівій.
- Із загальної тарілки їжу беруть призначеним для цього прибором.
- Десерт їдять десертною ложкою чи виделкою.
- Поївши, кладуть столові прибори на тарілку та витирають серветкою рот і руки. Після прийому їжі обов'язково дякують за гостинність.

Користуючись схемою, засервіруй правильно стіл.

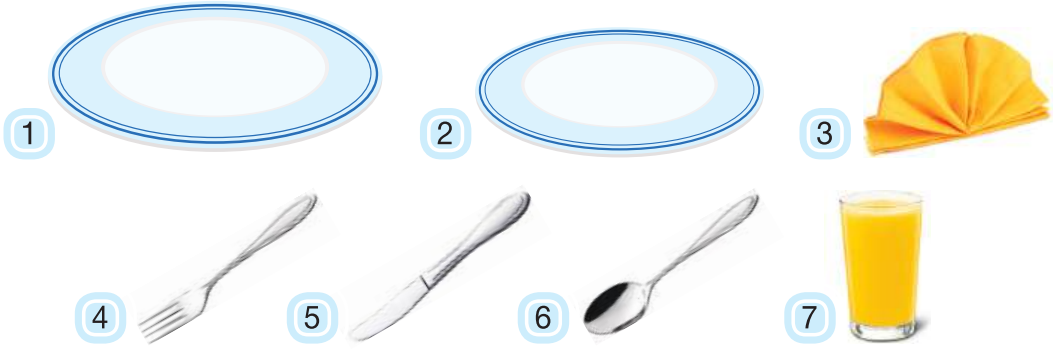

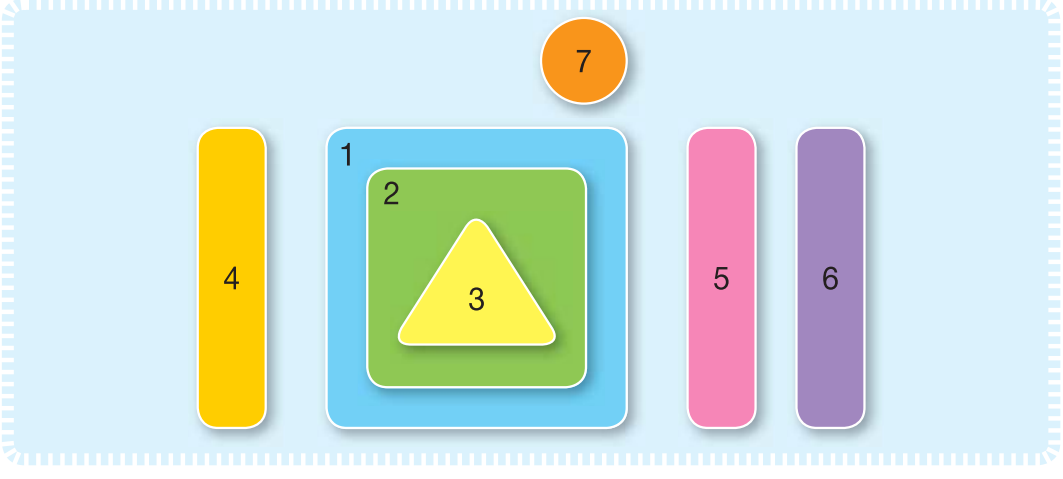

Їси ти в гостях, у школі, удома, із групою людей чи наодинці — правила поведінки за столом необхідно виконувати завжди.

Що нового про правила поведінки за столом ти тепер знаєш?

Покажи, як потрібно правильно сидіти за столом під час прийому їжі.

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В ГРОМАДСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

Людей перевозять автобуси, тролейбуси, трамваї, метро. Цей транспорт називають **громадським**. Якщо ти користуєшся таким транспортом, то ти — **пасажир** чи **пасажирка**.

Яким громадським транспортом ти користуєшся?

Місця зупинки громадського транспорту позначають дорожніми знаками:

автобус

тролейбус

трамвай

Склади за малюнками правила поведінки пасажирів на зупинці громадського транспорту.

Очікуй транспорт на зупинці. Заходь у транспорт тільки після його повної зупинки. Не стій перед дверима, пропусти пасажирів, які виходять.

Склади за малюнками правила поведінки пасажирів у громадському транспорті.

У транспорті сиди або стій, тримаючись за поручень. Не стій біля дверей і не спирайся на них. Не сміти, не розмовляй голосно, не бешкетуй, поводься ввічливо.

Дотримуй правил поведінки в громадському транспорті, тоді твоя поїздка буде безпечною.

Що нового про поведінку в громадському транспорті ти тепер знаєш?

Хто для тебе є найріднішими й найближчими людьми?

Найближчими для тебе людьми є члени твоєї сім'ї: батьки, брати, сестри та інші близькі родичі, які живуть разом. Твоя сім'я — це найрідніші для тебе люди.

З яких членів складається сім'я? Чи можна цю сім'ю назвати дружною? Чому?

У дружній сім'ї поважають одне одного, допомагають, дбають одне про одного. Головний обов'язок батьків — любити і виховувати своїх дітей, а дітей — любити і шанувати своїх батьків.

Який склад можуть мати інші сім'ї?

Піклуйся про своїх рідних, не роби поганих учинків, принось їм тільки радість.

Які вчинки дітей порадують членів сім'ї?

Люби і поважай членів своєї сім'ї, допомагай їм.

Зі скількох осіб складається твоя сім'я? Як їх звати? Чого тебе навчають дорослі члени сім'ї? Як піклуються одні про одних у твоїй сім'ї?

Чи відомі тобі випадки, коли у дитини немає сім'ї?

Хто навчає і піклується про тебе в школі? Хто збудував школу, зробив меблі, пошив одяг і взуття, написав і надрукував підручники?

Усе необхідне для твого життя забезпечують люди різних професій. Усі професії потрібні й корисні.

Люди яких професій зображені на малюнку? Чим вони займаються?

Праця будівельника, інженера, столяра, слюсаря забезпечує людей будинками, меблями, машинами. Праця швачки та комбайнера дає людям одяг і продукти харчування.

Люди яких професій зображені на малюнку? Чим вони займаються?

Пожежник, перукар, лікар, продавець надають тобі різні послуги, дбають про твоє здоров'я та безпеку.

Яка професія тобі цікава? Чи є у тебе знайомі люди, які мають таку професію?

Над забезпеченням твого добробуту трудяться люди багатьох професій. Робота, яку вони виконують, потребує значних затрат часу та сили.

Поважай працю людей різних професій, бережно стався до речей, які вони виробляють.

Яку професію ти мрієш обрати в майбутньому? Що для цього потрібно робити?

Які інструменти та прилади використовують люди різних професій?

Щоб удома було затишно, щоб усі були здорові й щасливі, кожен член сім’ї має виконувати свої сімейні обов’язки.

Які обов’язки в дорослих членів сім’ї?

Які обов’язки у твоїй сім’ї виконують дорослі?

Які сімейні обов'язки виконують діти? Які ще сімейні обов'язки можуть виконувати діти?

У школі в тебе є обов'язки: старанно навчатися, досліджувати навколишній світ.

Удома в тебе мають бути обов'язки члена сім'ї. Удома та в господарстві є чимало посильної роботи, яку ти можеш виконувати.

Виконуй свої домашні обов'язки, допомагай дорослим членам сім'ї.

Які в тебе домашні обов'язки?

Чого тебе навчили вдома? Чого навчають у школі?

У твоєму житті відбулися зміни. Ти навчаєшся у школі й уже багато чого вмієш робити самостійно.

Удома, у школі, у гуртках, спортивних секціях, із книжок і телебачення ти ще багато чого дізнаєшся та навчишся робити.

Що вміють робити діти?

Не кажи — не вмію, а кажи — навчуся.

Що ти вмієш робити самостійно?

Навчися робити самостійно ще щось корисне.

Що означають слова «вихідний день»?

Вихідні дні — це час, коли вся родина може зібратися разом. Є багато цікавих і корисних занять, яким можна присвятити своє дозвілля.

Як сім'ї проводять вихідні дні?

Як твоя сім'я проводить вихідні дні влітку, а як — узимку?

Відповідно до розпорядку дня в тебе є вільний час, коли ти можеш займатися своїми улюбленими справами.

Якомога більше вільного часу проводь на свіжому повітрі, грай у рухливі ігри.

Чим діти займаються у вільний час?

Чим ти любиш займатися під час дозвілля? Яке твоє улюблене заняття?

Вільний час проводь цікаво,
з користю для себе і свого здоров'я.

Розкажи про один з вихідних днів, які провела твоя сім'я. Чим він тобі запам'ятався?

Створіть у класі фотовиставку «Моє дозвілля».

Хто з дітей дотримує правил поведінки у школі?
Які правила поведінки в школі порушили діти?

Хто з дітей доброзичливо й уважно ставиться до старших, а хто — ні? Чому ти так уважаєш?

Хто з дітей культурно поводиться в громадських місцях?
Які правила поведінки в громадських місцях порушили діти?

ЛЮДИНА І ПРИРОДА

НЕЖИВА ПРИРОДА

Що тебе оточує вдома чи в школі? Що тебе оточує в лісі чи парку?

Ти вже знаєш: усе, що тебе оточує, називають навколишнім світом.

Назви́, що зображено на малюнку.

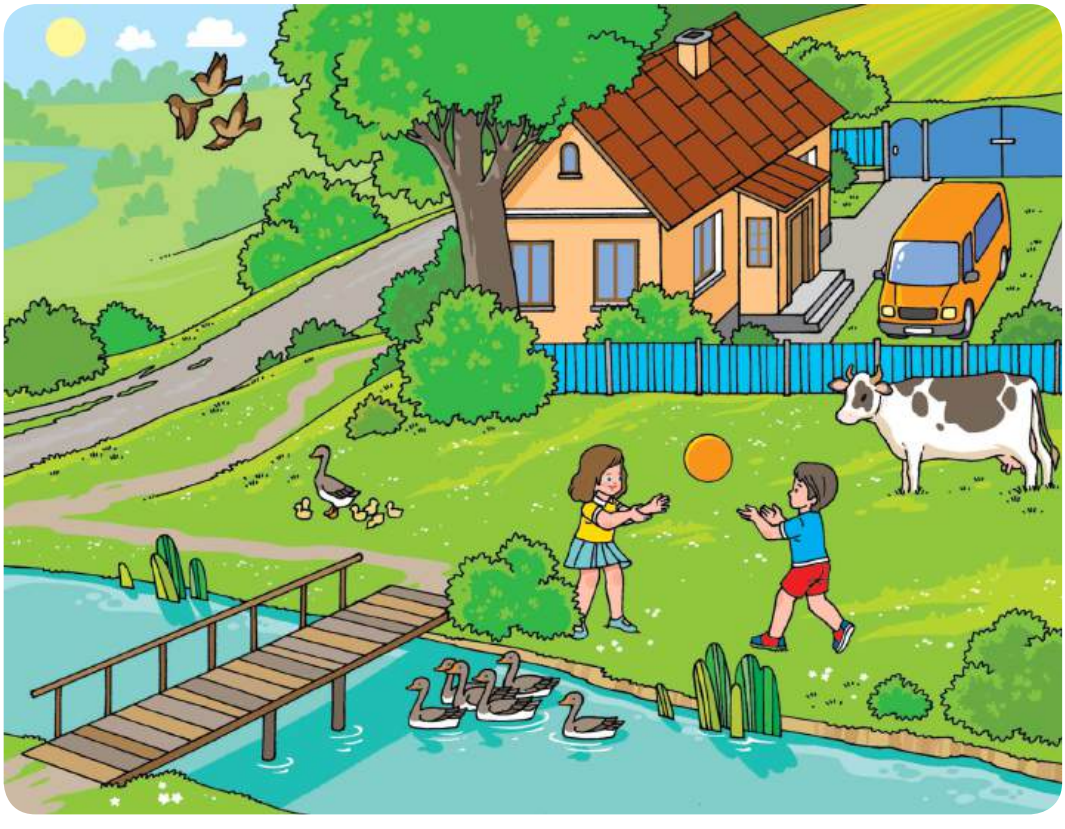

Сонце, автомобіль, міст, річка, повітря, будинок, ґрунт, каміння, рослини, тварини, люди — це навколишній світ.

Усе, що тебе оточує в навколишньому світі, називають **тілами**.

Назви́ тіла, зображені в кожному рядку. Дай назву кожній групі тіл.

Підсніжник, пісок, лід, синиця — це **тіла природи**.

Взуття, книги, телевізор, посуд — це **рукотворні тіла**. Їх створила людина.

Навколишній світ складається з тіл природи та рукотворних тіл.

З чого складається навколишній світ?

Позмагайтеся, хто зможе назвати спочатку більше тіл природи, а потім рукотворних тіл.

Назви́ рукотворні тіла, які оточують тебе вдома, у класі, на вулиці. З чого вони виготовлені?

Для виробництва продуктів харчування, одягу, посуду, меблів, автомобілів людина використовує різноманітні матеріали: рослини, молоко, м'ясо і вовну тварин, деревину, метал, пісок, глину.

Матеріал — це те, з чого виготовляють рукотворні тіла.

Назви́ тіла, зображені в кожному рядку. Дай назву кожній групі тіл.

Склянка, стіл, глечик, светр — це **рукотворні тіла**.

Пісок, деревина, глина, вовна — це **матеріали**, з яких людина виготовила рукотворні тіла.

Склянка виготовлена з піску, стіл — з деревини, глечик — із глини, а светр — з вовни.

До яких тіл належать матеріали, з яких людина виготовила рукотворні тіла?

Дерево, глина, пісок, вовна — це природні тіла.

Рукотворні тіла людина виготовляє з природних тіл.

Добери до рукотворного тіла матеріал, з якого він виготовлений.

Визнач, з яких матеріалів виготовлені рукотворні тіла, що є в тебе вдома.

Те, що є довкола, ти можеш побачити, почути, понюхати, відчути на смак або дотик.

Що допомагає тобі пізнавати світ?

Очі, вуха, ніс, язик, шкіра — це **органи чуття**.

Органи чуття допомагають тобі пізнавати навколишній світ.

За допомогою очей ти дізнаєшся, якого кольору та розміру предмети, якої вони форми, далеко чи близько розташовані.

Ніс допомагає тобі розрізняти запах, а язик — смак.

Вухами ти чуєш різноманітні звуки.

Шкіра дає змогу визначити, які предмети на дотик: гладкі чи шорсткі, холодні чи теплі.

Які органи чуття можуть допомогти тобі дослідити зображені тіла? Про що вони можуть повідомити?

За якими тілами природи тобі доводилося спостерігати? Що запам'яталося?

Світ навколо тебе сповнений таємниць і загадок. Щоб їх розгадати, потрібно його вивчати.

Першим кроком до пізнання навколишнього світу є спостереження.

Спостерігаючи, ти дізнаєшся багато цікавого, не втручаючись у те, що відбувається в навколишньому світі. Під час спостереження будь уважним(-ою).

Що допомагає тобі пізнавати навколишній світ?

Пізнавати навколишній світ тобі допомагають органи чуття.

Які зміни відбуваються з каштаном протягом року?

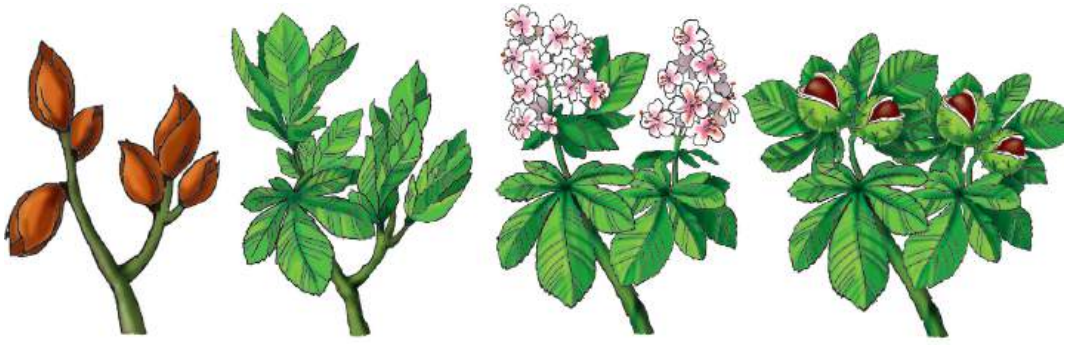

Наступним кроком до пізнання природи є досліди.

За допомогою дослідів ти можеш впливати на природні та рукотворні тіла, щоб більше про них дізнатися.

Для спостережень і дослідів тобі знадобляться прилади.

Назви́ зображені прилади.
Для чого їх використовують?

Компас допомагає орієнтуватися на місцевості.

Лінійкою вимірюють довжину тіл.

Лу́па допомагає розглянути дрібні деталі тіл.

У бінокль розглядають розміщені далеко тіла.

Термометром вимірюють температуру.

За допомогою лу́пи розглянь шкіру на руці, поверхню паперу, пір'їну чи розрізане яблуко. Розкажи, що ти бачиш.

Ти вже знаєш, що в навколишньому світі тебе оточують тіла природи і рукотворні тіла.

Назви́ тіла, зображені на малюнку. Як можна назвати всі перелічені тіла?

Сонце, хмари, повітря, вода, ґрунт, пісок, каміння, рослини, тварини, люди — це **природа**.

Природа — це все, що існує навколо тебе, крім того, що створила людина.

Назви́ тіла, зображені в кожному рядку.
Дай назву кожній групі тіл.

Сонце, хмари, Місяць, зорі, повітря, вода, ґрунт, пісок, каміння — це **тіла неживої природи**.

Рослини, тварини, люди — це **тіла живої природи**.

Природу поділяють на неживу і живу.

Що таке природа? Якою буває природа? Що належить до неживої природи?

Позмагайтеся, хто зможе назвати більше тіл живої природи.

Які природні тіла оточують тебе вдома? А які — на подвір'ї?

Як поділяють природу? Які тіла належать до неживої природи?

Нежива природа оточує тебе всюди. Людина не зможе існувати без повітря, води, їжі. Без глини, піску, каміння не збудує дорогу й житло.

Назви́ тіла, зображені на малюнках. Де вони містяться? До якої природи вони належать?

Вода, лід, сніг, хмари, повітря, пісок, глина, каміння, ґрунт — це тіла Землі. Ці земні тіла належать до неживої природи.

Назви́ тіла, зображені на малюнках. Де вони розташовані? До якої природи вони належать?

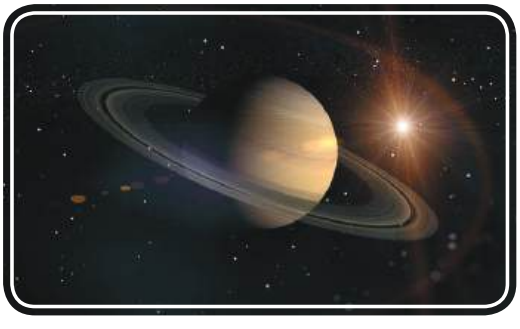

Сонце, Місяць, зорі, планети — це небесні тіла. Вони розташовані дуже далеко від Землі. Усі небесні тіла належать до неживої природи.

Вода, повітря, ґрунт, каміння, сніг, лід, хмари, пісок, глина, Сонце, Місяць, зорі, планети — це тіла неживої природи.

Позмагайтеся, хто знає більше загадок про тіла неживої природи.

Якою буває природа? Які тіла належать до живої природи?

Назви́ одним словом тіла, зображені в кожному рядку.

Рослини, тварини й люди — це тіла живої природи.

Тіла живої природи називають організмами.

Організми мають ознаки, якими вони відрізняються від тіл неживої природи.

Назви́ ознаки, властиві організмам.

Усі організми дихають, живляться, ростуть і розвиваються, розмножуються.

Чим відрізняються тіла неживої та живої природи? Що в них спільного?

Без чого не можуть жити рослини, тварини, люди?

Для життя організмам потрібні певні умови. За відсутності цих умов організми загинуть.

Що потрібне рослинам для життя?

Світло, тепло, вода, повітря та поживні речовини, які вони отримують із ґрунту, — це умови, необхідні для життя рослин.

Що потрібне тваринам для життя?

Що потрібне людям для життя?

Світло, тепло, вода, повітря, поживні речовини, які вони отримують з їжею, — це умови, необхідні для життя тварин і людей.

Усім організмам для життя потрібні світло, тепло, вода, повітря та поживні речовини.

Що ти отримуєш для життя від неживої природи? А що — від живої?

Які умови потрібні людині для життя? Звідки вона їх отримує?

Життя людини залежить від природи. Від природи людина отримує всі необхідні для життя умови.

Які умови, необхідні для життя, людина отримує від неживої природи, а які — від живої?

Нежива природа дає людині світло, тепло, воду, повітря. Від живої природи людина отримує їжу.

Усі рукотворні тіла: будинки, одяг, продукти харчування, посуд, машини, меблі, іграшки, ліки — людина виробляє з природних матеріалів.

Які рукотворні тіла людина виготовляє з тіл неживої природи, а які — з тіл живої природи?

Що ще дає людині природа?

Природа дарує нам красу, якою милуємося. Серед природи ми навчаємося і відпочиваємо.

Від природи людина отримує усе необхідне для життя.

Чому людина не може жити без природи?

Опиши своє улюблене місце відпочинку в природі?

Яке значення має природа для людини?

Сучасна людина збудувала фабрики, заводи, виготовила автомобілі, сучасне житло. Своєю діяльністю людина створює не лише добробут для людей, а й завдає шкоди природі.

Чому природа втрачає свою красу і багатства? Як це впливає на життя людини?

Природа — дім, у якому ти живеш, і частинкою якого ти є. Забруднюючи воду, повітря, ґрунт, знищуючи рослини і тварин, ти руйнуєш свій дім.

Намагайся жити так, щоб природа не бідніла, а залишалася гарною і багатою.

Як діти сприяють охороні природи?

Життя людини залежить від природи.
Природу потрібно берегти.

Які добрі справи для збереження і збагачення природи ти робиш?

Склади правила про те, як потрібно поводитися серед природи, щоб не завдавати їй шкоди.

До якої природи належить Сонце?

Сонце — це небесне тіло неживої природи.

Коли на небі видно Сонце?

Тільки вдень на безхмарному небі видно Сонце. Коли небо вкрите хмарами, вони закривають Сонце. Але й крізь хмари частково проходить сонячне світло.

На що схоже Сонце? Якого воно кольору і форми?

Сонце — найближча до нашої планети зоря. Як і всі зорі, Сонце — це величезна розпечена куля.

Що випромінюють розпечені тіла?

Сонце, як будь-яке розпечене тіло, випромінює світло й тепло. Та порівняно з лампочкою чи палаючими дровами Сонце світить і гріє надзвичайно сильно.

Яке значення має Сонце для Землі?

Сонячне світло освітлює і зігріває Землю. Без сонячного світла і тепла не зможуть існувати організми: рослини, тварини, люди.

Сонце — основне природне джерело світла й тепла на Землі.

Що сталося б з організмами, якби Сонце згасло? Чому так уважаєш? Чому не можна дивитися на Сонце незахищеними очима?

Розглянь кімнатні рослини на вікні у класі. Куди повернуті їх листки? Чому?

Коли тепліше: удень чи вночі? Чому?

ДЕНЬ І НІЧ

Сонце видно на небі лише вдень. День триває від сходу до заходу Сонця. На зміну дню приходить ніч. Ніч триває від заходу до сходу Сонця.

День і ніч разом — це доба.

Упродовж доби Сонце світить і гріє по-різному.

Ранок. Сонце сходить. Воно перебуває низько над земною поверхнею, і вона освітлюється та зігрівається слабо.

Полудень. Сонце перебуває високо над земною поверхнею, і вона освітлюється та зігрівається найдужче.

Вечір. Сонце заходить. Воно перебуває низько над земною поверхнею, і вона освітлюється та зігрівається слабо.

Ніч. Сонце зайшло. Воно не освітлює і не зігріває земну поверхню.

Як змінюється твоя діяльність упродовж доби? Від чого вона залежить?

Упродовж доби відбувається зміна дня і ночі. Це впливає на життя організмів.

З яких частин складається доба? Чому в полудень земна поверхня освітлюється та зігрівається найдужче, а зранку і ввечері — слабо?

Коли твоя тінь довша: зранку чи в полудень? Поміркуй чому.

Які є пори року? Яка зараз пора року?

У різні пори року Сонце світить і гріє по-різному, тому що перебуває на різній висоті над земною поверхнею.

Якої пори року Сонце піднімається найвище над земною поверхнею, а коли — найнижче?

Зима. Сонце перебуває найнижче над земною поверхнею. Вона освітлюється та зігрівається слабо. Тому взимку холодно.

Весна. Сонце піднімається вище. Земна поверхня освітлюється та зігрівається більше. Тому навесні стає тепліше.

Літо. Сонце піднімається найвище над земною поверхнею. Вона освітлюється та зігрівається найдужче. Тому влітку спекотно.

Осінь. Сонце опускається нижче. Земна поверхня освітлюється та зігрівається менше. Тому восени стає холодніше.

Упродовж року Сонце піднімається на різну висоту над земною поверхнею, тому гріє і світить по-різному.

Чому влітку найтепліше, а взимку — найхолодніше? Чому весна й осінь — прохолодні?

Які зміни відбуваються в природі в різні пори року?

До якої природи належить вода? Що тобі відомо про воду?

Вода — це найпоширеніша на Землі рідина.

Якою може бути вода?

Вода буває рідкою, твердою і газоподібною.

Коли дуже холодно, вода замерзає і стає твердою. Тверда вода — це сніг і лід. Коли лід і сніг нагріти, вони перетворюються на рідину.

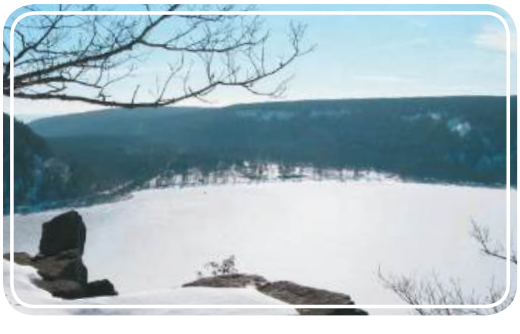

Коли те́пло, вода випаровується, стає газоподібною і потрапляє в повітря. Газоподібна вода — це водяна пара. Вона прозора і безбарвна, тому її погано видно.

Де в природі міститься вода?

Вода міститься в річках, озерах, морях,
у ґрунті, під землею, у повітрі.
Вода входить до складу організмів.

Якою може бути вода? Яка вода падає з хмар улітку, а яка — взимку? Де в природі є вода?

Коли швидше висихають калюжі — коли тепло чи коли холодно?

Якою буває вода?

Вода-рідина має свої властивості. Дізнатися про них тобі допоможуть досліди.

1. Налий із пляшки в прозору склянку чистої питної води. Чому воду можна переливати?

2. Визнач, чи має вода запах, смак і колір.

3. Опусти в склянку з водою ложку. Чому видно ложку?

4. Насип у склянку з водою пів чайної ложки цукру. Добре перемішай ложкою. Що відбулося із цукром?

5. Перелий воду зі склянки в блюдечко. Чи зберегла вода свою форму?

Які властивості має вода-рідина?

Які властивості води ти використовуєш у повсякденному житті?

Визнач удома, чи розчиняються у воді пісок і сіль. Зроби висновок про здатність води розчиняти ці речовини.

Де в природі міститься вода? Чи можуть організми жити без води?

Без води наша планета перетворилася б на пустелю. Там, де є вода, там є життя.

Для чого вода потрібна рослинам і тваринам?

Вода є домівкою для багатьох тварин і рослин. Тварини п'ють воду, а рослини вбирають її з ґрунту.

Для чого вода потрібна людям?

Люди використовують воду для того, щоб пити та готувати їжу. Водою миють посуд, перуть, миються, поливають рослини.

Без води життя неможливе.
Бережи воду, не витрачай її даремно.

Для чого вода рослинам і тваринам?

Що ти робиш, аби воду не витрачати даремно? Склади поради щодо економного використання води вдома.

До якої природи належить повітря?

Повітря є довкола тебе, але ти його не помічаєш.

Чому повітря не видно? Чому крізь повітря видно все довкола?

Повітря безбарвне, прозоре, без запаху і смаку.

Хоча повітря й невидиме, у вітряну погоду ти добре відчуваєш його.

Повітря можна побачити та відчути. Переконайся в цьому за допомогою дослідів.

1. Подми через соломинку в склянку з водою. Ти побачиш бульбашки. Це — повітря.
2. Помахай зошитом перед обличчям. Ти відчуєш рух повітря.
3. Дмухни на руку. Ти теж відчуєш повітря.

Повітря є скрізь. Перевір це за допомогою дослідів.

1. Опусти порожню пластикову пляшку в посудину з водою. Стисни пляшку. З неї виходять бульбашки. У пляшці є повітря.

2. У склянку з водою опусти шматочок цегли чи ґрунту. З'явилися бульбашки. У шпаринках цегли чи ґрунту є повітря.

3. Постав склянку з водою в тепле місце. Спостерігай, як з часом у склянці з'являться бульбашки. У воді є повітря.

Повітря є всюди.

Воно заповнює всі порожнини.

Які властивості має повітря? Де міститься повітря? Що є в порожній пляшці?

Де міститься повітря? Як можна відчути повітря?

Ти вже знаєш, що повітря є скрізь. Його не видно, але ти відчуваєш повітря, коли дме вітер.

Коли повітря рухається над земною поверхнею, виникає вітер.

Вітер — це рух повітря уздовж земної поверхні.

Яким може бути вітер?

Коли повітря рухається повільно, ми говоримо — «дме вітерець». Тоді шелестить листя і хитаються лише дрібні гілки дерев.

Вітер може бути сильним, тоді ми кажемо, що це вітрище. Він розгойдує великі гілки та стовбури дерев.

Дуже сильний вітер називають буревієм. Він може ламати дерева та руйнувати будівлі.

Якої шкоди завдає людині буревій?

Як людина використовує вітер?

Що таке вітер? Яким може бути вітер?

Наведи приклади, коли вітер друг, а коли — ворог.

Спостерігаючи за деревами визнач, слабкий чи сильний вітер дме сьогодні.

Чи зможуть організми прожити без повітря? Чому?

Організми не можуть жити без повітря.

Повітря необхідне для дихання рослинам, тваринам, людям.

Як людина використовує повітря?

Людина використовує повітря в побутових приладах, користується предметами, наповненими повітрям.

Яке повітря корисне для дихання? Де воно міститься?

Організмам для дихання потрібне чисте повітря. Від забрудненого повітря гинуть рослини і тварини, хворіють люди.

Без повітря життя неможливе.
Для дихання потрібне чисте повітря.

Для чого організмам потрібне повітря? Як людина використовує повітря? Яким повітрям корисно дихати? Чому?

Як часто провітрюють твою оселю та класну кімнату?

ҐРУНТ

До якої природи належить ґрунт? Де можна побачити ґрунт? Як ще називають ґрунт?

У полі, лісі, саду, на городі, під ногами в тебе міститься ґрунт, який часто називають землею.

Ґрунт — це верхній родючий шар земної поверхні, де ростуть рослини і живуть деякі тварини.

Якого кольору ґрунт? Що міститься під шаром ґрунту?

Ґрунт буває чорного, коричневого, сірого кольорів.

Під шаром ґрунту містяться пісок, глина, каміння.

Темного кольору ґрунтові надає перегній. Він містить поживні речовини, необхідні рослинам.

Ґрунт, у якому багато перегною, є родючим. У такому ґрунті добре ростуть рослини.

Щоб переконатися, що в ґрунті є перегній, пісок та глина, а також дізнатися, з чого ще складається ґрунт, виконай досліди.

1. У склянку з водою опусти суху грудочку ґрунту. З'явилися бульбашки. Отже, у ґрунті є повітря.
2. Розмішай ретельно ґрунт у склянці і дай відстоятися. На дно склянки осів шар піску, глини і перегною. Отже, у ґрунті є пісок, глина і перегній.
3. Насип на блюдечко трохи ґрунту і накрий склянкою. Постав у тепле місце. На стінках склянки згодом з'явилися краплинки води. Отже, у ґрунті є вода.

До складу ґрунту входять пісок, глина, перегній, вода й повітря.

Що входить до складу ґрунту? Який ґрунт родючіший: сірий чи чорний? Чому?

Якщо поблизу твого дому є клумба, город, сад або поле, визнач за кольором, чи родючий там ґрунт.

Кому потрібний ґрунт? Які умови потрібні для життя рослин?

Ґрунт — домівка для рослин.

За допомогою коренів рослина вбирає з ґрунту воду й поживні речовини. Корені дихають повітрям, яке міститься в ґрунті.

Хто живе в ґрунті?

Ґрунт є домівкою для багатьох тварин. Постійно живуть у ґрунті дощові черв'яки, кроти, комахи та їхні личинки. У ґрунті риють нори миші, ховрахи, лисиці, борсуки.

Люди не зможуть прожити без ґрунту. Вони використовують його для вирощування рослин. Щоб отримати багатий урожай, за ґрунтом потрібно доглядати.

Як людина доглядає за ґрунтом?

Ґрунт потрібно переорювати або перекопувати, розпушувати, поливати, підживлювати.

Щоб ґрунт був родючим, про нього потрібно дбати.

Для чого ґрунт потрібний рослинам і тваринам?

Чому в народі кажуть: «Хто про землю дбає, вона тому повертає»?

ЗМІСТ

Чого ти навчишся на уроках «Я досліджую світ» 4
Світ, у якому ти живеш 6
Спостерігай за природою в різні пори року 8

ЛЮДИНА СЕРЕД ЛЮДЕЙ 9

Твоя школа 10
Навчання — це твій обов'язок 12
Твій розпорядок дня 14
Твоя постава 16
Твоє робоче місце 18
Твій відпочинок 20
Спілкуйся ввічливо 22
Поводься доброзичливо 24
Громадські місця 26
У музеї 28
У театрі та кінотеатрі 30
У бібліотеці 32
У гостях. Правила гостинності 34
Правила поведінки за столом 36
Правила поведінки в громадському транспорті 38
Твоя сім'я 40
Професії твоїх батьків 42
Обов'язки в сім"ї 44
Навчись робити самостійно 46
Дозвілля в сім"ї 48
Перевір себе 50

ЛЮДИНА І ПРИРОДА. НЕЖИВА ПРИРОДА 51

Навколишній світ.....52
З чого людина виготовляє рукотворні тіла 54
Як ти пізнаєш навколишній світ.....56
Спостереження та досліди 58
Природа 60
Нежива природа 62
Жива природа..... 64
Умови, необхідні організмам для життя..... 66
Значення природи для людини 68
Бережливе ставлення до природи.....70
Значення Сонця для Землі.....72
День і ніч..... 74
Пори року.....76
Вода в природі 78
Властивості води-рідини..... 80
Значення води в природі та житті людини.....82
Повітря та його властивості 84
Вітер 86
Значення повітря в природі та житті людини 88
Ґрунт 90
Значення ґрунту в природі та житті людини 92

Навчальне видання

Жаркова Ірина Іванівна
Мечник Лариса Андріївна

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник інтегрованого курсу для 1 класу
закладів загальної середньої освіти

У 2-х частинах

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

У підручнику використано ілюстрації з інтернет-ресурсів:

URL: https://web.archive.org/save/https://stejka.com/ukr/poltavskaja/poltava/museum/kraeved4eskiy_muzey1/; URL: https://web.archive.org/web/20180612073707/http://niklife.com.ua/images/2017_08/58710_1_899x600.jpeg; URL: https://web.archive.org/save/https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/2143_the-museum-of-folk-architecture-and-life-of-ukraine-pyrohiv.htm; URL: https://web.archive.org/web/20180216071139/http://www.akademppuppet.kiev.ua/wp-content/uploads/2013/03/d6.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180213123835/https://lviv.dityvmisti.ua/blog/1668-kazka-dlya-ditej-popelyushka-na-stseni-pershogo-ukrayinskogo-teatru-dlya-ditej-ta-yunatstva/; URL: https://web.archive.org/save/https://www.raduga-lik.ru/Images/Mebel_Libraries/Library_Shelves_056_increase_jpg.php; URL: https://web.archive.org/save/http://www.wisedecor.com/photo_album/little_flower_school.html; Designed by Travel-Photography / Freepik; Designed by Freepik; Designed by Pressfoto / Freepik; Designed by prostooleh / Freepik; URL: https://web.archive.org/web/20180329073546/https://www.paulstalker.com/wp-content/uploads/2016/04/Depositphotos_13265949_m-2015.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180220084524/https://www.dogalize.com/es/2017/04/gato-british-shorthair-caracteristicas/; URL: https://web.archive.org/web/20180220085234/http://www.simplecookingclub.com/8-amazing-delectable-sugar-free-desserts/; URL: https://web.archive.org/save/https://www.pets4homes.co.uk/pet-advice/caring-for-a-pet-hedgehog.html; URL: https://web.archive.org/web/20180220083945/https://ua.greenmarket.com.ua/mnogoletniki/krasivo-cvetuschie/krasivo-cvetuschie-landysh-majskij.html; URL: https://web.archive.org/save/https://mangoplus.com.ua/Chernoe_more_iz_Cherkass; URL: https://web.archive.org/save/http://hinhnenhd.org/hinh-nen-thien-nhien-bon-mua-tuyet-dep.html; URL: https://web.archive.org/web/20180220100236/https://pritechpr.com/; URL: https://web.archive.org/save/https://www.youtube.com/watch?v=lklmPicoolM; URL: https://web.archive.org/save/http://sanfrancisco.cbslocal.com/2017/08/26/100-degree-plus-temps-prompt-heat-advisory-for-bay-areas-inland-valleys/; URL: https://web.archive.org/save/http://www.savemountdiablo.org/event/curry-canyon-ranch-lower-200-evening-property-tour_07-20-18/; URL: https://web.archive.org/web/20180220101141/https://pt.slideshare.net/greenangelvv/conjuntos-finitos-e-infinitos/6?smtNoRedir=1; URL: https://web.archive.org/web/20180220101535/https://nemtaoobvioassim.files.wordpress.com/2012/02/saturn.jpg; URL: https://web.archive.org/save/https://www.vix.com/es/vida-positiva/194971/cual-es-la-diferencia-entre-comer-y-alimentarse; URL: https://web.archive.org/save/http://animalia-life.club/other/wood-duck-ducklings.html; URL: https://web.archive.org/save/https://www.maximumyield.com/understanding-microbial-activity-in-plant-rooting-media/2/1179; URL: https://web.archive.org/web/20180220103036/https://www.boserogoznica.com/wp-content/uploads/2017/03/to-do-diving-1-1024x683.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180622121508/https://theblackberrycenter.com/wp-content/uploads/2017/11/seedling-1.png; URL: https://web.archive.org/web/20180622121828/https://sustainetwork.files.wordpress.com/2014/01/lettuce-water.jpg?w=600&h=336; URL: https://web.archive.org/web/20180622123958/https://thumbs.dreamstime.com/b/horse-drinking-water-river-84174933.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180622124128/http://www.farsipharm.com.ua/upload/news/144/4bcb65a461ac383e494c6f2130a75b91.jpg; Designed by bearfotos / Freepik; Designed by nensuria / Freepik; URL: http://idriver.spb.ru/image/7433-11.html; URL: https://web.archive.org/web/20180622142136/http://www.sunnysidefamily.com/gallery/choose-a-water-purifier-and-improve-your-health-picutre/Choose-a-water-purifier-and-improve-your-health.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180330133000/http://cdn.home-designing.com/wp-content/uploads/2009/03/kids-room-design1.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180623071419/http://xvatit.com/uploads/posts/2016-06/thumbs/1467187446_03.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180623074348/http://dizainremont.com/universalnye/images/otdyx-na-prirode.jpg; URL: https://web.archive.org/save/https://informator.news/u-donetskij-oblasti-posylyat-monitorynh-zabrudnennya-povitrya-prompidpryjemstvamy/; URL: https://web.archive.org/save/http://ecosoft.in.ua/10498-ukrayinsk-vchen-proponuyut-ochischati-vodu-za-dopomogoyu-mkrobv.html; URL: https://web.archive.org/save/http://zakarpatpost.net/2017/12/26/chomu-moskal-ne-bachyt-masovoji-vyrubky-lisiv-na-zakarpatti/; URL: https://web.archive.org/save/http://tyachivnews.in.ua/novini/tyachyvschina/susplstvo/2656-karpatsk-gori-peretvorili-na-smttyezvalische-foto.html; URL: https://web.archive.org/web/20180623075303/https://2.bp.blogspot.com/-r8dEp38f6lM/Wv59hf0nr7I/AAAAAAADS74/kpU2UGZZnFQ0pylgEAGvMcYDCl1sfZ5KgCKgBGAs/s1600/nero_01.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180623075439/http://www.open.edu/openlearn/sites/www.open.edu.openlearn/files/styles/share_img/public/ole_images/nature/blue-icicles-melt-and-drip-on-winter-day/blue%20icicles%20melt%20and%20drip%20on%20a%20winter%20day.jpg?itok=GJnhxMDY; URL: https://web.archive.org/web/20180623075646/http://wworld.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/chajnik-na-gazovoj-plite.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180623111006/http://www.wildcalifornia.org/wp-content/uploads/2014/05/Smith-River.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180623111100/https://www.depo.ua/static/files/gallery_uploads/images/13615409_10153601798416363_5211771010336532997_n.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180623111220/http://www.rozmary.ru/upload/image/images/sea/2015/original.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180623111459/https://khersondaily.com/images/news/big/8ddca8a1c43bb723eced1756bc9e1e52.jpg; URL: https://hips.hearstapps.com/hmg-prod.s3.amazonaws.com/images/gettyimages-480847403-1515796564.jpg?crop=1.00xw:0.752xh;0,0.0913xh&resize=768:*; URL: https://web.archive.org/web/20180410103715/https://ivethelp.ru/img/Kroliki/mozhno_li_krolikam_davat_syroj_kartofel_/rabbit%20eats%20potatoes3.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180410103715/https://ivethelp.ru/img/Kroliki/mozhno_li_krolikam_davat_syroj_kartofel_/rabbit%20eats%20potatoes3.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180319101631/http://www.mindfulhealthylife.com/wp-content/uploads/2015/01/water-child-drinking-a-glass.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180213142926/http://store44.com/wp-content/uploads/wind_energy.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180213141835/https://wallpaperscraft.com/image/girl_umbrella_wind_autumn_80125_2560x1024.jpg; Designed by Onlyyouqj / Freepik; Designed by yavorandriy / Freepik; Designed by borjandreu / Freepik; URL: https://web.archive.org/web/20180623134950/https://sprcms.blob.core.windows.net/guidearticles/thumbnails/2575/samochod-kolo-domu.jpeg; Designed by rkarkowski / Pixabay; URL: https://web.archive.org/web/20180625070558/http://www.bktvnews.com/images/2016/10/25/bubamara-1085x650x11.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180625070729/http://www.aujardindesplantes.com/5224/aidons-les-oiseaux-a-passer-l-hiver.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180625071423/https://res.cloudinary.com/jpress/image/fetch/c_fill,f_auto,h_638,q_auto:eco,w_960/https://inews.co.uk/wp-content/uploads/2018/04/Fox-pixabay-960x638.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180625071526/https://www.plantsnap.com/blog/wp-content/uploads/2018/05/alpine-cornflower-3431590_640.jpg; URL: https://web.archive.org/web/20180625071710/https://i0.pickpik.com/photos/298/434/513/beach-dawn-dusk-ocean-preview.jpg

Головний редактор *Ярослав Гринчишин*
Редактор *Надія Вітушинська*
Літературний редактор *Людмила Олійник*
Художники: *Володимир Поворозник, Олена Демчак, Юлія Литвин*
Відповідальна за випуск *Надія Вітушинська*

Формат 70x100/16. 7,78 ум. др. арк., 6,58 обл.-вид. арк. Тираж 13 182. Замовлення № 0218177.
Видавець і виготовлювач Редакція газети «Підручники і посібники».
46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21.
Збут: pip.ternopil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua
www.pp-books.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4678 від 21.01.2014 р.
Віддруковано у Державному видавництві «Преса України»
03047, м. Київ, просп. Перемоги, 50
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру ДК № 310 від 11.01.2001 р.